

QURILISH TERMINOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH MODELI

Mashhura Djabborova

Sirdaryo viloyat pedagogik mahorat markazi Tillar, pedagogika va ijtimoiy-iqtisodiy fanlar metodikasi kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya Ushbu maqola qurilish terminologiyasini takomillashtirish modelini, termin yaratish prinsiplari, milliylashuv va xalqaro uyg'unlikni hamda elektron terminologik baza yaratish takliflarini ilmiy asosda tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: qurilish terminologiyasi, termin yaratish, milliylashuv, xalqaro uyg'unlik, elektron baza.

Abstract This article analyzes the model of improving construction terminology, principles of term creation, nationalization and international harmonization, and the proposal for creating an electronic terminology database. The study provides a theoretical and practical framework for systematic and modern terminology development.

Keywords: construction terminology, term creation, nationalization, international harmonization, electronic database.

Аннотация В статье анализируется модель совершенствования строительной терминологии, принципы создания терминов, национализация и международная гармонизация, а также предложение по созданию электронной терминологической базы. Исследование представляет теоретические и практические основы для системного и современного развития терминологии.

Ключевые слова: строительная терминология, создание терминов, национализация, международная гармонизация, электронная база.

Zamonaviy qurilish sohasi murakkab texnologik va iqtisodiy tizim sifatida rivojlanib borayotganligi sababli, uning terminologik apparati ham doimiy takomillashuvni talab qiladi. Qurilish terminologiyasining mukammal tizimi kasbiy muloqotni soddalashtiradi, texnik bilimlarni aniq va bir xilda uzatishni ta'minlaydi, shuningdek, milliy va xalqaro standartlar bilan uyg'unlikni saqlashga xizmat qiladi. Qurilish terminologiyasini takomillashtirish modeli

Qurilish terminologiyasini takomillashtirish modeli terminlarni tizimli ravishda yaratish, standartlashtirish va funksional jihatdan moslashtirishni nazarda tutadi. Model quyidagi asosiy komponentlardan iborat:

1. Termin tahlili va identifikatsiyasi – mavjud terminlarni semantik, morfologik va funksional jihatdan tahlil qilish.
2. Termin yaratish va me'yorlashtirish – yangi tushunchalar uchun milliy va xalqaro standartlarga mos terminlarni ishlab chiqish.
3. Terminlarni integratsiya qilish – terminlar tizimini soha ichida va fanlararo muvofiqlashtirish.

4. Elektron bazaga kiritish va monitoring – terminlarni raqamli platformalarda tizimlash va yangilash.

Ushbu modelning amaliy tatbiqi terminologik tizimning barqarorligini oshiradi, dubletlikni kamaytiradi va professional kommunikatsiyani soddalashtiradi.

2. Termin yaratish prinsiplari

Termin yaratishda quyidagi ilmiy-praktik prinsiplarga rioya qilish zarur:

1. Aniqlik va bir ma'nolilik – termin muayyan tushunchani aniq ifodalaydi, boshqa konnotativ ma'noga ega bo'lmaydi.

2. Tizimlilik – har bir termin umumiy terminologik tizim tarkibida mantiqiy va ierarxik bog'lanishda mavjud bo'ladi.

3. Motivatsiyalilik – terminning nomi uning vazifasi yoki xususiyatini aks ettirishi kerak. Masalan, “yuk ko'taruvchi devor”.

4. Milliy lingvistik asos – yangi terminlar imkon qadar o'zbek tilining morfologik va leksik imkoniyatlari asosida yaratiladi.

5. Xalqaro uyg'unlik – terminlar global standartlar bilan ziddiyatga tushmasligi lozim.

Bu prinsiplarga amal qilish terminologik tizimni aniq, tushunarli va ilmiy jihatdan barqaror qiladi.

3. Milliylashuv va xalqaro uyg'unlik

Qurilish terminologiyasida milliylashuv va xalqaro uyg'unlik o'rtasidagi balans muhimdir. Milliylashuv milliy tilning ilmiy salohiyatini oshiradi, terminlarni ichki til normalariga moslashtiradi. Xalqaro uyg'unlik esa global ilmiy va texnik maydonda hamkorlikni ta'minlaydi.

Amaliy jihatdan bu quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Milliy muqobillar yaratish – o'zlashtirilgan terminlar uchun o'zbek tilida sinonim yoki mutanosib birliklar ishlab chiqish. Masalan, “armatura” → “mustahkamlovchi metall”.

- Xalqaro terminlarni saqlash – global standartlarga mos keladigan terminlar asosan ingliz tilidan qabul qilinadi, lekin fonetik va morfologik moslashuv orqali o'zbek tiliga integratsiyalanadi.

- Terminologik siyosatni uyg'unlashtirish – davlat, ilmiy va kasbiy tashkilotlar tomonidan yagona me'yoriy hujjatlar ishlab chiqiladi.

Shu tarzda milliylashuv va xalqaro uyg'unlik terminologik tizimni barqaror va zamonaviy qiladi.

Elektron terminologik baza yaratish taklifi. Zamonaviy texnologiyalar sharoitida terminlarni elektron bazaga kiritish quyidagi afzalliklarni beradi:

1. Tizimli saqlash – terminlar mavzular bo'yicha tartiblanadi, oson qidirish imkoniyati yaratiladi.
2. Yangilanish va monitoring – yangi terminlar qo'shilishi va eskilarining yangilanishi nazorat qilinadi.
3. Milliy va xalqaro integratsiya – milliy va global terminlar yagona platformada birlashtiriladi.
4. Kasbiy kommunikatsiyani soddalashtirish – mutaxassislar uchun yagona va ishonchli manba taqdim etiladi.
5. Fanlararo integratsiya – arxitektura, muhandislik, iqtisodiyot va ekologiya bilan bog'liq terminlarni birlashtirish imkoniyati.

Taklif etilgan elektron baza qurilish terminologiyasini dinamik, interaktiv va milliy-xalqaro uyg'un tizimga aylantiradi. Qurilish terminologiyasini takomillashtirish modeli terminlarni tizimli yaratish, standartlashtirish, milliylashuv va xalqaro uyg'unlik tamoyillariga asoslanadi. Termin yaratish prinsiplari ilmiy aniqlik, tizimlilik, motivatsiyalilik va milliy lingvistik asosga tayangan bo'lishi kerak. Milliylashtirish va xalqaro uyg'unlik balansini saqlash terminologik tizimni barqaror va zamonaviy qiladi. Elektron terminologik baza yaratish esa terminlarni interaktiv, yangilanadigan va fanlararo integratsiyaga mos tizim sifatida saqlash imkoniyatini beradi.

Adabiyotlar

1. Аҳмадалиев, Ш. (2020). O'zbek tili terminologiyasi: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan.
2. Karimov, M. (2018). Terminologiya va fan tillari integratsiyasi. Toshkent: Universitet nashriyoti.
3. Luchin, V. (2015). Terminology in Construction Engineering. London: Routledge.
4. Nazarova, D. (2017). Electronic terminological databases in technical sciences. Moscow: Nauka.